

ДО 70-РІЧЧЯ ВАСИЛЯ ІВАНОВИЧА БІДЗІЛІ

23 березня 2006 р. Василю Івановичу Бідзілі мало б виповнитися 70 років, але вже сім років, як він пішов із життя. Один із найвидатніших археологів нашої держави, В.І. Бідзіля належав до другої повоєнної генерації дослідників, що зросла на руїнах попередніх київських гуманітарних шкіл. Саме цьому поколінню судилося надати потужний інформаційний поштовх українській археології у 70-ті рр. ХХ ст.

Життєвий шлях В.І. Бідзілі розпочався в багатодітній родині, в невеличкому закарпатському селі Сасово на лівому березі Тиси. Подальші кроки у великий світ: педагогічне училище в м. Хуст, педагогічний інститут у Києві, звідки Василя переводять на історико-філософський факультет Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, після закінчення якого в 1960 р. спраглий до знань закарпатець потрапляє до Інституту археології АН УРСР, з яким надалі було пов'язане все його життя. Крім безперечного впливу університетського археологічного гуртка, становлення Василя Івановича як професійного археолога відбувалось в експедиціях тогочасних метрів вітчизняної археології — В.Й. Довженка, Б.О. Рибаківа, М.Ю. Брайчевського, В.М. Даниленка. Першою визначною у біографії В.І. Бідзілі стала велика новобудовна експедиція В.Й. Довженка у 1957 р., яка провадила рятівні дослідження давньоруського міста-фортеці Воїнь, що невдовзі мали поглинути хвилі

© Ю.В. БОЛТРИК, 2006

Кременчуцького водосховища. Згодом була експедиція під проводом академіка Б.О. Рибаківа на місці давньоруського замку Любеч. Тут Василь знайшов собі друзів серед московських студентів-істориків, з якими тривалий час підтримував добрі стосунки, тут він познайомився з науковим керівником своєї дипломної роботи — Б.О. Рибаківим.

1960 рік. Інша, очолювана В.М. Даниленком, новобудовна експедиція вже на Південному Бузі, на чолі загону якої 24-річний Бідзіля на заході Кіровоградщини, біля м. Гайворон, уперше в Європі відкриває та досліджує залізоплавильні горни VI—VII ст. Потім були експедиції на малу батьківщину, де неподалік рідного села, майже на кордоні з Румунією, В.І. Бідзіля відкриває латенські центри виробництва заліза поблизу сіл Ново-Клинове, Д'якове, Юлівці, Чапа та ін. Матеріали закарпатських експедицій лягли в основу кандидатської дисертації, присвяченої Латену Закарпаття, яку в 1966 р. Василь Іванович успішно захистив, а згодом і монографічно видав. Протягом двох років після захисту він обіймав посаду вченого секретаря Інституту археології.

Сплеск масштабного меліоративного будівництва в степах України змушує Василя Івановича в 1968 р. кардинально змінити свою наукову долю. Сприяли цьому і постійна жага до нових знань, генетичне прагнення неформального лідерства, через які він бере активну участь у створенні новобудовного відділу Інституту археології і становленні найбільшої археологічної експедиції України — Каховської. В.І. Бідзіля освоює нову для себе сферу археологічної діяльності — дослідження курганів. А в 1969 р. майже випадково очолює Запорізьку експедицію (раніше нею керував О.І. Тереножкін), яка мала вести охоронні дослідження курганів у смузі спорудження Північнорогачицької зрошувальної системи і серед перших її завдань було дослідження 8-метрового насипу Гайманової Могили.

За рік до того експедиція О.І. Тереножкіна свердловала насип цього кургану з метою віднайти глиняний викид — переконливий доказ його скіфської належності. Тоді на викид не натрапили, а в свердловину кинули закорковану пляшку від шампанського з листом до майбутніх дослідників кургану. Через рік В.І. Бідзіля тримав у руках того листа, якого знайшли під час дослідження насипу Гайма-

нової Могили — унікального похвального комплексу, що належав скіфському номарху.

Курганів подібних розмірів із дореволюційних часів не розкопували, досвід попередників було втрачено, але молодий керівник експедиції володів мистецтвом запалювати цікавість в оточуючих до своїх пошуків та мав належну фахову підготовку. У 1969 р. ці складові привели його до великого успіху. Справжньою перлиною у кургані виявилася нині всесвітньо відома срібна з позолотою чаша із зображеннями скіфів. Два польових сезони досліджень Гайманової Могили та курганів її оточення були часом створення нових методик і технологій досліджень глибоких й надглибоких скіфських поховальних споруд. Разом із шахтарями Василь Іванович розробляв оптимальні варіанти кріплення підземних склепінь, із механізаторами знаходив схему раціонального використання на курганах скреперів з урахуванням потреб археології. Наслідком цих зусиль стали подальші відкриття та здобутки як у скіфських пам'ятках, так і в пам'ятках усього спектра археологічних культур степу. Рало та кімерійські поховання з Високої Могили, комплекси скіфських золотих прикрас з Казенної, Носаківських та Златопольських могил, кам'яна скульптура з Рясних Могили та багато інших різноманітних матеріалів було залучено до корпусу вітчизняних старожитностей завдяки розуму та енергії В.І. Бідзілі.

У 1975 р. після шести років степової археології, він повертається до вивчення історії чорної металургії, з якої починав свою наукову діяльність. Протягом майже 15 років Василь Іванович очолював лабораторію використання методів природничих наук в археології Інституту археології АН України. Нові польові дослідження та експерименти з моделювання давніх металургійних технологій учений узагальнив у монографіях: «Давні металурги Українських Карпат» (1978) та «История черной металлургии (II в. до н. э. — II в. н. э.)» (1982). Останню книгу написано разом із співробітниками лабораторії — Г.О. Вознесенською і С.В. Паньковим. Слід згадати й авторський внесок В.І. Бідзілі до багатотомних «Історії Української РСР» та «Археології Української РСР».

Ще з молодих років Василь Бідзіля намагався донести досягнення археологів до широкого загалу. Тоді через свою моторність та легку вдачу він постійно перебував у центрі суспільного життя: чи то професійної спільноти, чи то фрон-

дуючих молодих науковців Академмістечка, чи то київських митців 1960—1970-х рр., до гурту яких його залучив старший брат Микола — згодом відомий учений-радіобіолог та громадський діяч. Василь Іванович ще з часів розкопок Гайманової Могили постійно мріяв про виставки з велетенською, вражаючою археологічною експозицією. Найгучнішу археологічну виставку йому вдалося створити та з великим резонансом провести в Запоріжжі в 1976—1977 рр. Ця подія породила хвилю подібних заходів в інших містах півдня України.

1989 рік — нові часи, значні можливості в пошуках перспективних форм організації та фінансування польової археології. В.І. Бідзіля на шість років поринає у справу керування та створення науково-виробничого кооперативу «Археолог». Багатозмінні, нечувані за темпами та відкритими площами охоронні роботи на київському Подолі, Черкащині, Кіровоградщині, у Керчі та Вишгороді довели раціональність нової структури. Але згасла економіка, а разом із нею й фінансування археологічних досліджень, проте Василь Іванович встиг організувати кілька археологічних виставок, найпомітніші з яких відбулися в Запоріжжі (1989) та Києві (1990).

Автор понад 80 наукових праць і численних наукових та культурологічних задумів, якими щиро ділився зі своїми друзями та колегами, — таким Василь Іванович Бідзіля назавжди залишиться в історії української археології і вдячній пам'яті багатьох людей.

Одержано 31.10.2005